

მიიღება ხელის მოწერა. ფასი 1 წლ.—5 მან. 6 თვ.—2 მ. 75 კ., 3 თვ.—1 მ. 50 კ., 1 თვ.—50 კ. სოფლის მასწავლებელთ, სამკითხველოებს და უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლეთ დაეთმობათ 4 მან.

სოციალ-დემოკრატიული საზოგადო. მკონო-
მიური და სალიბერალური ჟურნალი

რედაქცია ღიაა 10—3 საათ.

მისამართი: თბილისი, Габаевский пер. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპოშისა: თბილისი კლდე.

ს ა რ ჩ ე ვ ი: ილიას ძეგლი.—ეკ. გაბაშვილისა. პოლიტეხნიკუმის კარშემო. ტურფა და ვანჯი.—ღუბუ მეგრელისა. ქალის სიუჟარული.—კარდანახელისა. წარსული, აწმუთ და მომავალი ხიზნობისა.—ალ. ყიშიძისა. ახლა აბზავი. ქართლ-კახეთის თავ.-ახნ. საქმეები.—რ. გ. ესი. ამაჰკი გაქსეუბელ ადამიანის და სამართლებ გოგონასა.—ირ. სონღულაშვილისა. თეატრი და ხელფახება.—რავესი.

ილიას ძეგლი

რა არის ძეგლი და რისთვის უგებს შთამოგება თავის ერის მასხელებელს ძეგლს სადიდებელს? ჩვენ ილიას, ჩვენ დიდ ილიას, დიდ მოამაგეს, ბრწყინვალე მგოსანს, რა ძეგლს აუგებთ?

აი კითხვები, რაც გულს აღელვებს და რასაც ქალის, ქართველის ქალის სულის კვეთება თავს დასტრიალებს!

და თვალთ მიყენებს ქვას გამონაკეთულს კაცის გენიით, იმის ხორცშესხმულს და განათებულს!

ილიას ძეგლი, დღეს 5 მაისს, ყველა ქართველის თვალთა წინა აღიმართება და ნათლად ჰყოფს ილიას წარსულს, ილიას სახელს—ამ კაცს ოქროსას, რკინის სიმკვიდრით ღამაზად ხელქმნილს, თვალმარგალიტით ერის მადლობით უზვად შექედილს და ძეგლი ესე შეიმოსება ქართველთ დიდებით, თავიანთებით და თან გოდებით, სინანულით და სულის ქენჯნით, რომ ბრბომ ვერ იცნო თვისი მშვენიერება და თვისი ბელადი და გოლოგოთაზედ, ვით ქრისტე მხსნელი, ჯვარზედ გააკრა, დაფნის გვირგვინის სა-

ილია ჭავჭავაძის სურათი გადაღებული 1899 წ. როგორც გადმოგვცეს, ეს სურათი თვით ილიას სუკუთესოდ მიაჩნდა. მისი პირველი კლიშე შეაკეთილი ეოფილა ლეიხენიგში.

მაგიეროდ ეკლით შეუმკოთ შუბლი მაღალი, მირონ-
ცხებულო.

ასე ვოცნებობ, ასე ვირდგენ ძეგლს, თან მინ-
და ზედ, ჩვენგნით აღმართულს, მაგრამ...

ვის ძალუძს, ან სად არის გენიის ხელი, რომ
ქვას უსულოს სული ჩაუდგას, მაში აავოს ტაძარი
ჩვენის სასოებისა, ჩვენის ძვირფასის, ჩვენის დიდე-
ბის, ჩვენის მშვენების, ილიას დიდის? არა, არ არის,
ჯერ არ არის მარჯვენა იგი, ვინც ქვას აცოცხლებს
და მასში სახავს ერის სულის თქმას! არ არის იგი
და ამას ვტყვი...

მაგრამ დრო მოვა, დრო წარმოშობავს ხელო-
ვანს ძლიერს და ის მომავალს შთამოებებს უკეთ
აუგებს ნაკვთს ილიასას და უკვდავად ჰყოფს იმისსა
სახელს და წაუშლოვად დაამკვიდრებს იმის ხსენე-
ბას იმის მშვენებას, მის ღვაწლს დიდებულს ქარ-
თველთა გულში.

ეკ. გაბაშვილისა.

პოლიტეხნიკუმის გარშემო

საკითხი კავკასიის პოლიტეხნიკუმის შესახებ
ისე აჩქარებულად და უთავბოლოდ გადასწყდა, რომ
ჩვენ პირდაპირ გვრცხვენთან იმ პირთა მაგიერ, რო-
მელნიც მიწვეულ იყვნენ ეთქვათ თავიანთი ავტო-
რიტეტული აზრი და ნამდვილად კი თვით განიცა-
დეს ავტორიტეტის და კომპეტენციის ბატონ ხა-
ტისოვისა.

ის ფაქტი, რომ საპოლიტეხნიკუმი კომისიაში
უწყებათა წარმომადგენელი საბურთალოს მომხრედ
გამოვიდნენ, მრავალ მნიშვნელოვანია. მაგრამ არა
ნაკლებ მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ ეს უწყე-
ბათა წარმომადგენელი დამარცხდნენ და გაიმარ-
ჯვა კრების იმ ნაწილმა, რომელსაც მომხრე იყო
ნავთლულისა. დაინტერესებულ პირთ სურთ ის
ელფერი მისცენ საქმეს, ვითომ ამ საკითხში იბრძო-
და ერთის მხრით ბიუროკრატია და მეორეს მხრივ
საზოგადოებრივი აზრი, თბილისელ ხმოსანთა სახით.
თუ ასე შევხედეთ საკითხს, მაშინ რასაკვირველია
ჩვენ უნდა სალამი უძღვნათ გამარჯვებულებს. მაგ-
რამ ყველასთვის ცხადია რომ საქმე სწორედ ასე არ
იყო. სამოსწავლო ოლქის მხრუნველიც, ფინანსთა
მინისტრის წარმომადგენელიც, მეფის მოადგილის საბ-
ქოს წევრიც, გუბერნატორიც და მრავალი კიდევ
სხვა, ამ საკითხში საღ და ნათელ აზრს იცავდნენ და

საზოგადოებრივი აზრიც მათ მხარეზე იყო. მაშ რო-
გორ მოხდა, რომ ისინი დამარცხდნენ. ჩვენ ვიცით
კავკასიის მთავრობის თავდადასავლიდან ფაქტები,
როცა ეს მთავრობა იმარჯვებდა მაშინაც, როცა
იგი აშკარად ეწინააღმდეგებოდა საზოგადოებრივ
აზრს. მაშ როგორ მოხდა, რომ იგი დამარცხდა
მაშინ, როცა მას მხარს უჭერდა თვით საზოგადოე-
ბრივი აზრიც?

ეს უკვე საკითხი კი არა - სფინქსია, რომლის
გამოცნობას ჩვენ არ ვკისრულობთ.

ჩვენ, რასაკვირველია, ერთ-ის წუთითაც არ ვფი-
ქრობთ, რომ ეს გარდაწყვეტილება უმაღლეს მთავ-
რობის სანქციას მიიღებდეს. დარწმუნებულნი ვართ
იგი ხელახლად იქნება განხილული თანახმად საღის
გონებისა და არგუმენტებისა, მაგრამ თვით ინცი-
დენტი იმდენად საყურადღებოა, რომ არ შეგვიძ-
ლიან არ შევჩერდეთ მაზედ. ამ ინციდენტში ჩვენ
ძალაუვნებურად საქმე გვაქვს ისეთ შემთხვევასთან,
როცა, რაღაც გაუგებრობის გამო, მთავრობამ თა-
ვისი თავი ჩრდილში თითონ დააყენა, სახუმარო
საქმეა განა ისეთ მდგომარეობის შექმნა. როცა
წინააღმდეგ საღ მოსაზრებისა, წინააღმდეგ უწყება-
თა წარმომადგენლების და საზოგადოებრივ აზრისა,
საკითხს სწყვეტს და იმარჯვებს პატარა ჯგუფი სო-
მეხ ხმოსანთა, სულ რაღაც თერთმეტი კაცი, რო-
მელთა ზრახვანი ჯერ კიდევ გამოსაცნობელ არიან.
ჩვენ არამც თუ არ ვაღვიარებთ მათ არგუმენტებს,
არც კი გვჯერა მათი, რადგან არც ისეთი გულ-
უბრყვილონი ვართ, რომ ბატონ ხატისოვის წმინდა
სომხური საქმე ქალაქის ინტერესებად მივიჩნიოთ!
მაშ ვინ შექმნა ისეთი მდგომარეობა, რომ მთავრო-
ბის წარმომადგენელი სათამაშოდ გახდნენ ხატი-
სოვის და სხვა სომეხთა ხელში და კომისიაში მოპ-
ყვნენ ისეთი პირნი, რომელთაც არ დაინდვენ თვით
მთავრობის პრესტიჟი? მით უმეტეს რომ ასეთ შემ-
თხვევებში მთავრობა არამცთუ სცდილობს ს-თანა-
დო სიმალეზედ იდგეს, არამედ არც არას დროს
არ ორჭოფობს და ორ ბანაკად არ იყოფა, რო-
გორც ეს ეხლა მოხდა.

საკითხავია, რილასთვის იყვნენ კომისიაში მოწ-
ველნი სამოსწავლო ოლქის მხრუნველი, გუბერ-
ნატორი, ფინანსთა მინისტრის წარმომადგენელი,
მეფის მოადგილის საბქოს წევრი და მრავალი კიდევ სხ.
რილასთვის იყო საჭირო მათი მოსაზრებანი, თუ ყო-
ველი ახალი სახელმწიფო დაწყობილობა თბილისის
ქალაქის კასის თვალსაზრისით იხილება და თუ ყვე-
ლაზედ მაღლა მთელ სანამესტრიკოში ხატისოვის
აზრი სდგას?

პოლიტეხნიკუმის საკითხში ჩვენ ვცნობთ მხოლოდ ორ ინტერესს. სახელმწიფო და საზოგადო კავკასიურს; ასე უყურებს საზოგადო აზრი, ასე შეხედეს, გვეგონია, თვით უწყებათა წარმომადგენლებმაც და როცა წინააღმდეგ ამისა, თავზედ გვახვევენ ბატონ ხატისოვისგან მოქორებულ ინტერესს, ცხადია ამით იმის თქმის ნებასაც გვაძლევენ, რომ სახელმწიფო და საზოგადო კავკასიურ ინტერესის გარდა პოლიტეხნიკუმის საკითხში არსებობს ჩვენთვის უცნობი კიდევ რაღაც სხვა ინტერესი, რომლის შინაარსს ჩვენ სასტიკად გვიმალავენ.

სახელმძღვანელო პრინციპი ყველა საკითხის გადაწყვეტაში ის არის, რომ ყურადღება მიქცეული უნდა იყოს მთავარ საგანზედ და მეორე ხარისხოვან მოსაზრებათ არ უნდა დაჰფარონ იგი. ჩვენ ვფიქრობთ რომ პოლიტეხნიკუმის საქმეში უმთავრესი ადგილი უჭირავს თვით პოლიტეხნიკუმის ინტერესებს.

თუ რამდენად ჰემმარიტია ეს აზრი, სჩანს იქიდანაც, რომ საპოლიტეხნიკუმო კომიტეტის კრებაზედ ყველა ის ნეიტრალური პირი, რომლებიც დაინტერესებულნი იყვნენ განსაკუთრებით თვით პოლიტეხნიკუმის ბედით და არა რაიმე გარეშე მოსაზრებით, — ერთხმად მიემხრნენ გადაჭრით საბურთალოს პროექტს კი არა, არამედ ისეთ სპეციალისტ და მკოდნეთა კომისიას, რომელიც დაწვრილებით გამოიკვლევს ყველა ადგილების ღირსებას. (ასეთ პირებად იყვნენ კავკასიის სამოსწავლო ოლქის მზრუნველი ბ-ნი **რუდოლფი** გუბერნატორი გ. ა. **ჩერნიავსკი**, სახელმწიფო ბანკის განყოფილების გამგე ბ-ნი **ბეზობრაზოვი**, მეფის მოადგილის საბჭოს წევრი ბ-ნი **ჯუნკოვსკი**, ვიცე გუბერნატორი **პანოვი**, ქალთა უმაღლეს კურსების დირექტორი პ. ოფ. **ბლ გოვიდოვი**, თბ. საკანტროლო და სახაზინო პალატების უფროსები, წყალთა სამმართველოს უფროსი **პეტროვი**, მიწათ-მოქმედების და მოწყობის სამინისტროს მთავარ გამგის რწმუნებული — ბ-ნი **შაშკოვსკი** და სხვანი).

მაშინ როდესაც გარდაწყვეთ მიემხრნენ ნავთლულის პროექტს ქალაქის თვითმართვლობის

ათი ხმოსანი და ხატისოვი, რომელნიც უნდა ჩაითვალებოდნენ არა მარტო გარეშე მოსაზრებით დაინტერესებულად, არამედ პირადათაც, რადგან ბევრს მათგანს კერძოთაც აქვს მიწები ნავთლულში.

მაგრამ გადაჭრით სოლოლაკელთა აზრმა მხოლოდ იმიტომ გაიმარჯვა, რომ მოსაზრებათა და საპოლიტეხნიკუმო ადგილის ღირსებათა შეფასება კი არ მოხდა ამ კრებაზედ, არამედ დამტკიცება წინასწარ განზრახულისა, რასაც განსაკუთრებით ხელი შეუწყო სენატორ ვატაცის **ნების ყოფამ**.

ნების ყოფა კარგია, თუ მისი გასამართლებელი საფუძველი მაინც არის რამე, მაგრამ სენატორ ვატაცის, როგორც გადმოგვცეს, იმის გარდა არა გაუმეორებია რა, რაც სთქვეს დაინტერესებულ ხმოსნებმა და ხატისოვმა **ქალაქის** ინტერესები მოითხოვენ, რომ პოლიტეხნიკუმი ნავთლულში იყოს. ეს ისეთი შეუსაბამო სახელმძღვანელოა, რომ დაუჯერებელ ამბად მიგვაჩნია: ქალაქის ინტერესებისათვის, მისი მიწების ფასის აწვევისათვის — პოლიტეხნიკუმი უნდა სასაფლაოსა, სასალახოსა, კახარმებსა და მთელი თბილისის სანაგვეს შუა დარგონ. არ ვიცით, რამდენად ასწევს ეს ფასს ქალაქის და „ხატისისტების“ მიწებისას, მაგრამ ეს რომ მომავალ სტუდენტობას და ქალაქის მცხოვრებთ არა ჰიგიენურ პირობებში აყენებს — ეს ცხადია. გაზის ქარხანას, საავადმყოფოს, სამ რკინის გზის სადგურს, თქვენ დაუმატეთ ქარი, რომელიც, აწ ცნობილ ოგანჯანოვის აზრით, თვეში მარტო 1¹/₂ დღეს ამუშავებს ადამიანსა — და თქვენ წარმოგიდგებათ ნამდვილი ჯანსაღი და ღონიერი პოლიტეხნიკუმი, გაფურჩქვნილი, როგორც ვარდი საპატოვოზედ. მაგრამ ვაი რომ უმაღლესი სასწავლებელი და მოსწავლენი ვარდის ბუჩქი და ყვავილნი არ არიან.

უნდა ვიფიქროთ, რომ ასეთი შეუსაბამო გარდაწყვეტილება ვერ გამაგრდება და უხვი შემწირველნი საუკეთესო ადგილებისა საბურთალოზედ, ოღონდ სანატრელი სასწავლებელი შესაფერ ადგილზედ იყოსო აგებული, ყოველ ღონეს იხმარენ, რომ საპოლიტეხნიკუმო კომიტეტის გარდაწყვეტილება საბოლოო არ გამოდგეს.

ტურფა და გონჯი

მინახავს ტურფა, შორიდანვე რომ თვალს ჰხიბლავდა,
ვით ანდამატი თვისს შენებით გულს იზიდავდა,
მაგრამ ვაი რომ, როცა ახლოს მას გაიცნობდით,
მის მიმართ მხოლოდ გამოუთქმელ შიშსა იგრძნობდით!

მინახავს გონჯიც, კაცს რომ ნახვა ეზარებოდა,—
თვალს არიდებდა, ცდილობდა არ მიჰკარებოდა;
მაგრამ თუ ბედი გარგუნებდათ მის გაცნობასა,
დაივიწყებდით ულამაზო გარეგნობასა
და, რომ კეთილი, მშვენიერი იპოვეთ სული,
თავს მოიხრიდით მის წინაშე, გახარებულნი!..

დუბუ შეგრელი.

ქ ა ლ ი ს ს ი ე კ ა რ უ ლ ი

(გაგონილი ინგუშებში)

თავდავიწყებით უყვარდათ ერთმანეთი...
მოსვენებას ვერ პოულობდნენ. გაშტერებოდნენ
ერთმანეთს... კოცნა დაღს სტოვებდა; უვალავი
იყო! ხანგრძლივი ხვევნა დაღლილობას ჰგვრიდათ
და ყველა აღერსი პირველად მიაჩნდათ... მისცე-
მოდნენ თავდავიწყებას; გონება ჩლუნგდებოდა...
აღარა იყო რა საფიქრებელი. ერთმანეთი სწადდათ,
ერთმანეთისკენ მიისწრაფებოდნენ, ნანატრი სახიერ-
დებოდა!..

* *

ახალგაზრდობა სათარეშოდ იკრიფებოდა. შეყ-
ვარებულს სატრფო არ უშვებს... წაუსვლელობა
კი არ შეიძლება! ლაჩრობას დასწამებენ, სიმბდა-
ლეს... სოფელს ვედარ დაენახებია!.. იარაღს შინ-
ჯავს, ეშხადება...

— სახსოვრად დამიტოვე რამ, ეხვეწება მტი-
რალი ქალი.

— მითხარ რა მოგცე, აბა რა მაქვს, რა მა-
ბაღია?

— კბილი დამიტოვე, შენი კბილი.

ტივილს გაუძლო, მოიგლიჯა საღი კბილი,
უძღვნა სახსოვრად.

ორ კვირამდე დათარეშობდნენ. ბედი არა ჰქო-
ნდათ. ყველგან მოიგერიეს, უკუ-ავდეს... გულგატე-
ხილებმა უდავლოდ გამოსწიეს შინისკენ... მაგრამ
შეყვარებული აჩქარებს ცხენსა. მისი გული მაინც
შინისკენ მოიწევს. მიაქროლებს ცხენს, დაწინაურ-
და მახარობელივით. სოფელს მიუახლოვდა და
მოჰკრა სატრფოს შორითვე თვალი. დერე-
ფანში ზის, ხელსაქმეშია გართული... ეზოში შაიქ-
რა... ჩამოხტა ცხენიდან, მიჰვარდა.

ქალი წამოდვა. — რა გინდა, ვინა ხარ?

— ვედარ მიცანი, მურგუსტა? მე ვარ შენი
სატრფო... სახსოვრად კბილი რომ მოგეცი.

კბილი! ხო!.. მოიგონა ქალმა.

შებრუნდა ოთახში, გამოიტანა ჩანთა კბილე-
ბთ სავესე. წამოჰყარა.

— ყველა ეს კბილები საყვარლებმა დამიტო-
ვეს... იცანი შენი... ერთი მათგანი იქნება, მო-
ნახე...

ბევრი ათვალიერა მურგუსტამ, ბევრი ეძება,
თავისი კბილი კი ვერ ნახა.

კარდანახელი.

წარსული, აწმყო და მომავალი ხიზნობისა *)

III

წინა წერილებიდან, ვგონებთ, საკმარისად გამოიჩინა, რომ ძველი ისტორიული ხიზნობა საფრთხეს არ წარმოადგენდა არც ხიზნისთვის არც მამულის პატრონისათვის. ხიზანს იფარავდა ადამიანის ჩვეულება, ხოლო მამულის პატრონს საკუთრების უფლება მამულზე. 1864 წლ. კანონის 8 მუხლმა ხიზანს გუნება შეუცვალა და „ახირებული პრეტენზია“ გაუღვივა გულში. მამულის პატრონს შეეშინდა ამ არა ჩვეულებრივ პრეტენზიისა და სასამართლოს მიმართა—თავიდან მომავალად შორიდან შემოხიზნული კაციო. სასამართლომ საჩივარი შეიწყინა და გამოიტანა განაჩენი—აიყაროს ხიზანი სახიზნო მამულიდან და სადაც უნდოდა იქ წავიდესო. სასამართლოს განაჩენის სისრულეში მოყვანა მუდამ ძლიერს, გაბედულს და თამამს ადმინისტრაციას გაუჭირდა. მთავარ-მართებლის საბჭოს წევრი მ. ნ. კუჩავეი მოგვითხრობს, რომ განაჩენების სისრულეში მოყვანამ ახალი დავი-დარაბა გამოიწვია და ალაგ-ალაგას დავი-დარაბას არეულობაც ზედ დართოვო. თავის-თავად ცხადია, რომ ეს ასე უნდა მომხდარიყო. ხიზანმა სამართლიანად დაინახა სასამართლოს განაჩენში სრული ულოლიკობა მთავრობის საქციელისა. 1864 წლ. კანონმა შარბათი დაალეგინა ხიზანს და ახლა კი სასამართლოს ბოქაულის პირით ეუბნებოდნენ—ხრაკიანი არაყი მიირთვიო, ესე იგი აიკრთვე გულა-ნაბადი და მიბძანდი იქ, საიდანაც მოსულხარო. უეჭველია, რომ ასეთს უსიამოვნო საუბარს თან ახლდებოდა ჩაფრები მათრახის ტურტურცი¹⁾. რაღა გასაკვირველია, რომ ხიზანი ხრაკიან არაყის დაღვევას არ მოისურვებდა და გაჭირვებულადა, ფესხაც არ მოვიცვლი ადგილიდანაო. ადმინისტრაციამ ფარხმალი დაჰყარა და სასამართლოს განაჩენი სისრულეში აღარ მოიყვანა. ასეთი დამარცხება ადმინისტრაციისა—ფასდაუდებელი გამარჯვება იყო ხიზნისა.

*) იხ. „კლდე“, №№ 13, 15, 16, 17 და 18.

¹⁾ საპოლიციო დარაჯთა გუნდით.გალიცინმა შემოიღო 1901 წლიდან. მანამდისინ ჩვენში ჩაფრობა იყო. ქართლში ჩაფრობას ძალიან ეტანებოდა ოსობა. თვეში ჩაფარს თავის ცხენით, სმა-ქამით ეძლეოდა 12—15 მან.

ტფილისის გუბერნატორმა არლოვსკიმ 19 ღვინობისთვის 1869 წელს 1068 ნომრით აუწყა ეს ამბები მეფის მოადგილეს დიდ მთავარს მიხეილ ნიკოლოზის ძეს და მოახსენა, რომ საკუთრების უფლება იმ მამულზე, რომელზედაც ხიზნები ბინადრობენ, მამულის პატრონებს ეკუთვნით, მაგრამ იძულებით აყრა დიდს ზარალს მიაყენებს ხიზნებს და სულთ ხორცამდე დაჰლუპავსო. რომ ეს არ მოხდეს, არლოვსკი სთხოვდა მეფის მოადგილეს შემოელო ასეთი წესები: 1. დარჩენ ორის წლით ხიზნები იმავე წესით, რა წესითაც აქამდისინ ცხოვრობდნენ. უფლება მიეცეთ, რომ ამ ხნის განმავლობაში ხიზნებმა ნებაყოფლობით პირობანი დასდონ მამულის პატრონებთან მამულის სარგებლობისა და ხმარებისა მომავალში და ვაიძულოთ ორივე მხარე, რომ ამავე ვადაზე წერილობით გააკეთონ საიჯარო ქაღალდები (რუსულად: письменные договоры на наемъ земель). 2. ვაიძულოთ ის ხიზნები, ვინც ამ ვადაზე ვერ მოუტირებდა მამულის პატრონს, თავის დროზე შეატყობინონ სახელმწიფო მამულების გამგეობას, რომ მორიგება არ მოხდაო. გამგეობაზე იქნება დამოკიდებული მიუზომოს ასეთს ხიზნებს სახელმწიფო, ან საეკლესიო *) მამული იქ, სადაც თვით ხიზნები აირჩივენ და უჩვენებენ, ან და სადაც თვით გამგეობა მოისურვებს. 3. ვაიძულოთ მამულის პატრონი გადაუხადოს წასულ ხიზანს სახლკარისა და საოჯახო შენობის ღირებულობა. ფასის გაღების შემდეგ შენობანი მამულის პატრონს უნდა დარჩეს, როგორც საკუთრება. 4. მივანიჭოთ ხიზანს უფლება დაიხსნას სასახლკარო ადგილი და მინდვრის მიწები, მთავრობის დახმარებით, სწორედ ისე, როგორც აქვთ მინიჭებული ასეთი უფლება დროებით ვალდებულებს. მამულის დახსნისათვის უსათუოდ საჭიროა მამულის პატრონის ნებართვა.

1869 წლის რაპორტი (№ 1068) არლოვსკისა ფრიად საყურადღებოა. ტფილისის გუბერნატორს სავსებით დავიწყებია საკუთარივე აზრი, რომ ხიზნობა თავისუფალი ინსტიტუტი იყო და ერთის კალმის მოსმით ამ თავისუფალ ინსტიტუტს ხასიათს უცვლის და გვერდში უყენებს დროებით-ვალდებულ კაცის მდგომარეობას. არლოვსკი არც იმას უფიქრებდა, თუ სად გაჰქარა ძველებური უწყინარი ურთიერთობა ხიზნისა და მამულის პატრონისა და როგორ მოხდა, რომ საბოქაულოდ და საჩაფროდ

*) 1869 წ. საეკლესიო მამულები ჯერ საბოლოოდ არ იყო ჩამორთმეული.

გახდა საქმე. იმის მაგიერ, რომ ყურადღება მიექცია 1864 წლ. კანონის მე-8-მუხლისათვის და მოეთხოვნა მისი აღსნა და განმარტება, იგი ურჩევს კავკასიის უმაღლეს მთავრობას—ხიზნებს ისე მოვეპყრათ, როგორც დროებით ვალდებულ კაცსა, ესე იგი ნაყმევსა და ნაბატონარსაო. მართალია, არლოვსკიმ ერთ-ერთი ბილიკი გამოსძებნა ხიზნობის ამოსაფხვრელად, სახაზინო და საეკლესიო მამულებზე გადავასახლოთო, მაგრამ ახალ გზად არც ეს რჩევა ჩაითვლება.*) 1864 წ. ადგილობრივი დებულება უფლებას ანიჭებდა მცირე მამულიან ბატონს (თუ 10 დლიურზე მეტი არა ჰქონდა) ნადელი არ მიეცა თვის ნაყვევისთვის და მოეთხოვნა, რომ მისი ყმანი სახაზინო კაცებად ჩაეწერათ. მეფის მოადგილეს უფლება ჰქონდა აგრედვე გაენთავისუფლებინა მცირე მამულიანი მებატონე (თუ 120 დლიურზე მეტი არა ჰქონდა) ნახევარ მამულის ნადელად მიცემის ვალდებულებისაგან და მის ყმებისათვის მიეზომა სახაზინო. ან საეკლესიო მამული იმავე პირობით და საფუძველით, რა პირობითაც უქირავთ სახელმწიფო კაცებს სახაზინო მიწები.

ერთის სიტყვით, უმაღლეს სფერებში ნელ-ნელა ფეხს იკიდებს ის აზრი, რომ ხიზანსა და ნაყმევ კაცს შორის მაინც და მაინც დიდი განსხვავება არ არსებობსო. თანდათან მწიფდება ის აზრი, რომ ხიზანი უნდა დაუქვემდებაროთ სპეციალურ საგლეხო დაწესებულებას და ავაშოროთ სამოქალაქო კანონთა (X ტომი) იურისდიქციას, რომელიც განაგებს მიწის დაქირავების, საიჯაროდ აღების წესებს. ამ აზრმა დასრულებული ფორმა მიიღო 1910 წ., როდესაც შეადგინეს ერთნაირი კანონი იძულებით მამულის დახსნისა.

1875 წ. არლოვსკიმ კვლავ მოახსენა მეფის მოადგილეს, რომ საქმე რთულდება და იწეწებაო. ხიზნები უჩივიან მამულის პატრონებს, გადასახადს გვიმატებენო, ხოლო მამულის პატრონი თხოულობენ ან გადასახლეთ ხიზნები, ან ძალა დაატანეთ, რომ წერილობითი პირობანი დაგვიწერონო. ვიდრე საქმე გამოირკვევა და ხიზანთა საქმე გადაწყდება მე ვცდილობ მომრიგებელ-შუაყაცთა და მანარის უფროსთა დახმარებით, მორიგებით მოვაწესრი-

გო საქმეო, მაგრამ ჩემი მეცადინეობა უნაყოფოდ რჩებაო. მამულის პატრონები გადასახადს უმატებენ ხიზნებს და ვინც არ ემორჩილება ასეთს მოთხოვნილებას, იმას ასახლებენ მამულიდან სასამართლოს განაჩენების ძალითაო.

ამის გამო გუბერნატორი არლოვსკი სთხოვდა მეუვის მოადგილეს, ვიდრე ხიზანთა საქმე საბოლოოდ გადასწყდება, ტფილისის გუბერნიის ადგილობრივ დებულების მე-8 მუხლის მიხედვით, ცირკულიარული განკარგულება მოახდინეთ, რომ ხიზნები დარჩნენ იმ მდგომარეობაში, რა მდგომარეობაშიაც იყვნენ 1864 წლის 13 ღვინობისთვემდე, რომ ასეთის საშუალებით დავიფაროთ ხიზნები მამულის პატრონთა მძლავრობისაგანაო (რუსულად: *ПРОИЗВОЛЪ ЗЕМЛЕПЛАТЕЛЬЦЕВЪ*). განკარგულება, რომელსაც არლოვსკი თხოულობდა დიდის მთავრისაგან, უნდა ყოფილიყო დროებითი და ამავე დროს სავალდებულო ამიერ კავკასიის ყველა საადმინისტრაციო და სასამართლო დაწესებულებისათვის.

ნაამბობიდან ნათლად ჩანს, თუ რა ევოლიუცია განიცადა ადმინისტრაციამ ხიზანთა საქმეში. ჯერ მოიწონა და ქება-დიდებათ შეავსო ძველი ხიზნობა, შემდეგ 1864 წლ. კანონში მოაქცია მერვე მუხლი, ბუნდოვანი და ხიზნისთვის გაუგებარი, და სულ ბოლოს თავისუფალი ურთიერთობა მიწის იჯარით აღებისა გაუთანასწორა ნაყმევ კაცის დროებით ვალდებულებას, გვერდი აუხვია სამოქალაქო კანონებს (მე-X ტომს) და მთელი, უკვე გამწვავებული და წამხდარი საქმე ცირკულიარის ბელზე მიაგდო.

არლოვსკის მოსაზრებანი განიხილა 1876 წ. გლეხთა ყოფა-ცხოვრების მოწყობმა კომიტეტმა და დაადგინა: 1. დაევალოს ტფილისისა და ქუთაისის საგუბერნიო საგლეხო საქმეთა საკრებულოებს, შეკრიბონ ცნობანი ადგილობრივ, თუ რა ყოფაში არიან ხიზნები; 2. დაევალოთ საკრებულოთა წევრებს ამ ცნობების შეკრების დროს მორიგებით გაათავონ ხოლმე ხიზანთა და მამულის პატრონთა შორის ატეხილი დავი-დარაბა და ეცადნონ, რომ ხიზნებმა და მამულის პატრონებმა დასდონ ურთიერთ შორის, ნებაყოფლობით, მამულის ქირით აღების კონტრაქტები (რუსულად: *КОНТРАКТЫ НА НАЕМЪ ЗЕМЕЛЬНЫХЪ УЧАСТКОВЪ*); 3. წარმოადგინონ საკრებულოებმა შეკრებილი ცნობანი მთავარ სამმართველოში და დასკვნანი, თუ რა ზომები და ღონისძიებანია საჭირო ხიზანთა საადგილ-მამულო ყოფა ცხოვრების მკვიდრად მოწყობისათვის და 4.

-) ხიზნებმა არ ისარგებლეს არლოვსკის რჩევით და პირობები არ დაუწერეს მამულის პატრონებს, რომ ვქირაობთ თქვენს მამულსაო, არც სახელმწიფო და საეკლესიო მიწებზე გაიწიეს. ხეწნით არც სახელმწიფო ქონებათა გამგეობა 'იკხეწნია მათ—ჩემს უბე-კალთას შეაფარეთ თავიო.

ვიდრე საბოლოოდ გადაწყდება ხიზანთა საქმე, 13 დეკემბრისთვის 1864 წლ. კანონის მე-8 მუხლის მიხედვით, სადავო საქმენი ხიზანთა და მემამულეთა შორის ჩამოერთვას სასამართლოებს და გადაეცეს საგლეხო საკრებულოებს, რომელნიც გაარჩევენ ასეთს საქმეებს ადათისა და ჩვეულების მიხედვით იმ წესით, რომელიც ნაჩვენებია 1861 წლ. 19 თებერვლის კანონში სადავო საქმეთა გარჩევისათვის.

კომიტეტის ასეთი დადგენილება სავსებით შევიდა სახელ განთქმულ 1876 წლის ცირკულიარში, რომელსაც ხელი მოაწერა სანამესტნიკოს მთავარ მართველობის უფროსმა სენატორმა კლუშინმა და დაუგზავნა ამიერ-კავკასიის სასამართლოებს და საადმინისტრაციო დაწესებულებათ 13 თიბათვეს 301 ნომრით. ამ ცირკულიარის გაგზავნის დღიდან სასამართლო ხელს ვეღარ ახლებდა ხიზანთა საქმეს, რომლის სრული გამგებელი ვახდა ადმინისტრაცია და მისი ორგანოები—საგუბერნიო საგლეხო საკრებულონი და მომრიგებელი შუა-კაცი. ეს ორგანონი თან ცნობებს აგროვებდნენ, თუ რას წარმოადგენდა ხიზნობა და თან სწყვეტდნენ და არჩევდნენ ხიზანთა და მემამულეთა შორის ატეხილ დავი-დარაბას. მაშასადამე გამართლდა ოცნება ხიზნობისა—1864 წლ. კანონმა ჩვენც გავანთავისუფლა და მამული დავვირიგაო. იმათ საქმესაც ისე არჩევდა და სწყვეტდა მომრიგებელი შუა-კაცი, როგორც ნაბატონარის საქმეს. მოხდა სრული გაერთიანება.

სენატორ კლუშინის ცირკულიარმა მთელი ეპოქა შექმნა ხიზანთა საქმეში. მამულის პატრონს ისე მაგრად ამოსდო ლაგამი, რომ განძრევის თავი აღარა ჰქონდა. აყრით ვერ აპყრიდა ჯიუტს, აბეზარს და უსიამოვნო შემოხიზნულს კაცს. თუ სასამართლოს მიჰმართავდა საჩივრით, მოსამართლე მკვახედ ეტყოდა — ტყუილად თავს რად მამბებრებთ, ეგ ჩემი საქმე არ არის (რუსულად: не подсудно), თუ მომრიგებელ შუაკაცთან მივიდოდა, ბევრს სანუგეშოს ვერც იქ იპოვნოდა. აი ამის მიზეზი. ცირკულიარის გამოქვეყნების დროს გორის მაზრაში, სადაც აუარებელი დროებით-ვალდებული გლეხობა იყო და სადაც აგრედვე ბინადრობდა ხიზანთა უმრავლესობა, მხოლოდ ორი მომრიგებელი შუა-კაცი იყო. მეორე რაიონის მომრიგებელი შუა-კაცი თ. გ. ი. ცირკულიარის სტოგრობდა თავის სოფელ ხვედურეთში და აქედან უნდა მოეველო თვალგადუწვდენელ რაიონისთვის: სააარხნო, საჯავახო, სასაქციანო, საამირაჯიბო, საფალავანდიშვილო, სა-

ხერხეულიძეო და საფავლენიშვილოსთვის. კანონით მომრიგებელ შუაკაცს არც მდივანი ჰყავდა, არც ქალაქის გადამწერი. კანონი იმასაც ავალეზდა მომრიგებელ შუაკაცს, რომ ადგილობრივ გაერჩია ხოლმე სადავო საქმენი. აბა ერთი იფიქრეთ განა წარმოსადგენია, რომ ერთი მოსამართლე გაუძღვეს ამოდენა რაიონს? მომეტებული ნაწილი ხიზნობისა შექუქყული იყო მიუვალ მთა-გორებში და ხეობებში, საითყენაც მარტო საკალ-ფეხო ბილიკები მიდიოდა. ასეთს პირობებში მოდი და სინიდიცერად ასრულე მოვალეობა და დროზედ მიეცი მომჩივანს პასუხი. ვსთქვათ მომრიგებელი შუა-კაცი ჩიტივით დაფრინავს, ბედაურ ცხენს ზედ ზურგზე აკრავს და დღეს რომ საქმე გაარიგა საჯავახოში, ხვალ დაიბადა საამირაჯიბოს თავში, საჩხერის პირას, ან კავკასიონის ქედის ტოტებზე, ფრონის ხეობის სათავეში. მერე რითი იხელმძღვანელოს ხიზნის საქმის გარჩევის დროს. დროებით-ვალდებულ კაცის მოვალეობა გამორკვეულია და აღნუსხული კანონით. მეოთხედი, ან მესამედი მოსავლისა ბატონისაა. ნაჩვენებია გრამოტაში ვადაც, როდის უნდა ჩააბაროს ბატონს ლალა-კულუხი, რამდენ ვერსზე წაილოს, რამდენი დღიური უნდა მოხნას, და სხვა. საჩივრის გარჩევა და ქმნა სამართლისა ასეთს პირობებში არ არის ძნელი. სულ სხვა იყო ხიზნის საქმე. მაშინ სახიზნო კანონი არ არსებობდა (1891 წლ. კანონი). ასე გასინჯეთ, უბრალო დარიგება რა არის, ან ინსტრუქცია, ისიც კი არ დააყოლეს 1876 წ. ცირკულიარს, თუ როგორ, რა წესით უნდა გაერჩიათ მომრიგებელ შუა-კაცებს სახიზნო საქმენი. თქმა იმისი, რომ ეს საქმეებიც ისე უნდა გაირჩეს, როგორც ირჩევა სადავო საქმე დროებით-ვალდებული-სა, არაფრის თქმას უდრის. მაგალითად დროებით-ვალდებული მოვალეა გადისხადოს მეოთხედი მოსავლისა. ეს, ან სხვა ამგვარი მოთხოვნილება კანონისა, როგორ მივუყენო, თუ მამულის პატრონი იჩივლებს, რომ ხიზანი არ მემსახურებაო, იმ 86 კომლ. ხიზანს, რომელთა ვალდებულება ასეა აღნუსხული: **ЧЗДЯТЬ СЪ ПУМЪШИКАМИ.** იტყვიან, რაკი კანონი გარკვეულს არას ამბობს, მაშინ უნდა ვიხელმძღვანელოთ ხიზანთა ჩვეულებითო. სიძნელე საქმისა სწორედ აქ არის. ცირკულიარმა ძველს ჩვეულებას სძირკველი გამოუთხარა და ესტიბარი გაუტეხა და როგორ უნდა გამოიყენო იგი. მომჩივანი ერთს ამბობს, მოპასუხე მეორეს. თუ გინდა რომ სიმართლეს მიაგნო, მეტად რთული და სამძიმო გამოძიება უნდა მოახდინო. ძველად მედიატორებმა ანაბანასა-

ვით იცოდნენ ჩვეულება და მთავრობის მოხელეს საიდან ეცოდინება ყოველივე წვლილი ხიზანთა ჩვეულებისა, მით უმეტეს, რომ ყოველი ხიზანი თავისებურ პირობით სახლდებოდა სხვისა მამულში. ან რომელი ხიზანი უჩვენებდა მომრიგებელ შუაკაცს სისწორით თავის მეზობლის წინააღმდეგ, თავს ვინ გაიმეტებდა. შიშსა და მოკრძალებასაც თავი რომ დავანებოთ, თვით მოწმის ინტერესი მოითხოვდა, ძველი ადათი აერ დაერია და მეზობლისათვის ეამებინა, რადგან ეს აქლემი ხვალ იმის კარზე დაიჩოქებდა. როცა ჯერი იმაზე მიდგებოდა, მეზობელი იმას უმოწმებდა და ვალს მოიხდიდა. დაღესტანში დღესაც მოქმედობს საადათო სასამართლო, მაგრამ კარგი იქ ისაა, რომ მოსამართლენი თვით ხალხისაგან არიან არჩეულნი და ზებირად იციან ქვეყნის ადათი, ჩვენში კი ადათს ძალა შეუნახეს ხიზანთა საქმეების გარჩევის დროს და მოსამართლედ მთავრობის მოხელე დააყენეს, კაცი შორიდან მოსული და სრულიად უცოდინარი ადგილობრივ ადათისა და ჩვეულებისა. ბევრგან ამის გამო ისე აიწვეწ-დაიწვეწა საქმე, რომ აღარ იცოდა მამულის პატრონმა იმის რა იყო და სხვისა რა. განსვენებულმა მომრიგებელმა შუაკაცმა თ. ს. ნ. ვეზირიშვილმა, კაცმა ფრიად განათლებულმა, მოიწადინა მოეწყო როგორმე აწეწილ-დაწეწილი საქმე თვის მშვენიერ მამულ ტამაში (ზომით 1129 დესეტინა) და ვერ ეღირსა ამას. ვიღაც ბოროტმა ადამიანმა წუთი-სოფელს გამოასალმა*) კაცი დაიღუპა, მაგრამ ვერც ტამელებმა ისარგებლეს ამ მშვენიერი მამულით და დღეს იგი საკუთრებაა დაღესტნიდან მოსულ ფულიანის კაცისა.

ეს მოკლე მიმოხილვა და გათვალისწინება წარსულისა გვიჩვენებს, თუ რა უმზავსად მოეწყო ხიზანთა საქმე ქართლში. რაკი ორი მამრიგებელი შუაკაცი ფაქტიურად უძლეური შეიქმნა საქმის სადავე ხელში მაგრად დაეჭირა, ხიზანთა საქმე ღვთის ანაბარად დარჩა. სენატორ კლუშინის ცირკულიარის შემდეგ დიდს ხანს აღარც არლოვსკის უცოცხლია; მის შემდგომმა გუბერნატორმა სრულებით არა იცოდა რა ხიზანობისა და უმაღლეს მთავრობას არ აწუხებდა რაპორტებით ამ აუტანელ მდგომარეობის გამო, რომელსაც განიცდიდნენ მამულის პატრონნი. სწორედ ამ ხანებში გაჩაღდა კულტურა

„ახოებისა.“*) დაბურული ტყეები ძირს დაეცა. მამულის პატრონები სჩოდნენ—ტყეები გაგვიჩხეს ხიზნებმა, ღალას არ გვაძლევენ, შიმშილით ვიხოცებითო. მომრიგებელნი შუაკაცი, რაც შეეძლოთ, ადგენდნენ განაჩენებს, მაგრამ ნ—ნ წელიწადი გადიოდა, ვიდრე იმათ სისრულეში მოყვანა ეღირსებოდათ. ჯერ საჩივარი შეჰქონდათ საგლეხო საკრებულოში და შემდეგ სენატში. იქიდან კი ნ—ნ წელიწადზე ადრე საქმე არა ბრუნდებოდა და განაჩენიც აუსრულებელი რჩებოდა. ისე დაწვირილმალდა ხიზანთა საქმე, ისეთი ელფერი მიიღო, რომ მარტო მოგონება მ. შინდელის დროისა ეხლაც უსიამოვნობას იწვევს. რაღაც ნახევარ ჩანახ ლობიოზე და ნ—ნ ჩანახ ახალთესლ ქერზე საჩივარი სენატში იგზავნებოდა. ამის გადახდაც აღარ უნდოდათ და უსამართლოდ მიიჩნდათ მისი გაღება და სიამოვნებით მიცემა. ოთხმოციან და ოთხმოცდა ათიან წლებში საგლეხო საკრებულო მარტო ხიზნების საქმეს უნდებოდა. დროებით-ვალდებულნი აღარას სჩოდნენ, ან რა ჰქონდათ საჩივრელი, იყო თითო-ოროლა მათი საქმე, ისიც შესახებ საკუთრებისა. ძველის სიგელ-გუჯრებით ედავებოდნენ თავიანთ ყოფილ ბატონებს თითო-ოროლა დღიურ მიწას. სადავო საქმის განხილვის დროს საგლეხო-საკრებულო იწვევს ხოლმე მომჩივანს და მოპასუხეს. თუ ესენი ქართველები იყვნენ, ბევრი-ბევრი ორი-სამი კაცი ჩამოსულიყო ტფილისში საქმის გარჩევას დასასწრებლად, ხოლო თუ სადავო საქმე შეეხებოდა ხიზანს, განსაკუთრებით საფლავანდიშვილოსას, მთელი სოფელი მოდიოდა. მომრიგებელ შუაკაცის მიერ გადაწყვეტილი გადასახადი ხშირად ისე მცირე იყო, რომ გაცეხული ვრჩებოდით, ამის გულისთვის კაცი როგორ უნდა ჩამოვიდეს ასის ვერსის სიშორიდან, მოსცდეს ორი სამი დღე და გასწიოს ხარჯიო.

აი რეალურად რა სახე და ფორმა მიიღო იმ უწყინარმა ხიზნობამ, რომელსაც ქება-დიდება შესხა არლოვსკიმ და რომელითაც თავად-აზნაურობა თავს იწონებდა—ვის გაუგონია ჩვენში, რომ ხიზანს ეჩივლოს მამულის პატრონზე, ან უკანასკნელს პირველზეო. ხიზანთა საქმეთა გარჩევა საკრებულოში ისეთს შთაბეჭდილებას ახდენდა მოსამართლეებზე, თი-

*) თუ არა ვცდები, განსვენებული თ. ს. ნ. ვეზირიშვილი პირველი აგრონომი იყო ჩვენში. სპეციალური განათლება მიიღო გერმანიაში.

*) არის ასეთი სახიზნო პირობაც: ვიდრე გუთანი არ შევიტანო ახლში, ღალა არ გადავიხადოვო და ამის გამო ხიზანი თოხით ჩიქინის გაწმენდილ მიწას დიდ ხანს, რომ როგორმე ღალა აიცილოს თავიდან.

თქოს ახალ ტიპის ხიზანს დიდ უსამართლობად მიაჩნდა ლალის გადასახადის სიდიდე-სიმძიმე კი არა, თვით ეს ლალა-გადასახადი. სწყინდა, რომ აწუხებდნენ და ხან ძალით, ხან მუქარით, ხან კიდევ მომრიგებელ შუა-კაცის გადაწყვეტილების ძალით ახდევინებდნენ ლალს.

ეს არც საკვირველია, რადგან საპაჩაბლოსა და სერისთავოდან გამოსულს მთიულს ძვალსა და რბილში ჰქონდა გამჯდარი ურჩობა. რუსეთის დამკვიდრების მეოთხე წელს საქართველოში ქსნის ხეობის ოსებმა ერისთვიანთ უარი შეუთვალეს—ადარ გიმსახურებითო. მაშინ ერისთვიანთ დიდი ქარი უქროდათ და რუსის მხედრობის შემწეობით მორჩილებაში მოიყვანეს და დააწყნარეს. შემდეგ დაუსრულეზელი დავა გამართეს შვილის ხეობის ოსებმა მახაბლებთან ვიდრე ეს დავა საბოლოოდ არ გადასწყვიტა იმპერატორმა ნიკოლოზმა 1852 წ.

მთელი თხუთმეტი წელიწადი, 1876 წლიდან მოკიდებული 1891 წლამდე, ასე მწვავედებოდა და იხლართებოდა ხიზანთა საქმე, ვიდრე 1891 წ. მ თიბათვეს, არ გამოქვეყნდა პირველი კანონი შესახებ ხიზნებისა. ქვემოდა ამ კანონს დაწვრილებით განვიხილავთ, რადგან დღემდის, რამდენადაც ჩვენ ვიცით, არავის განუხილავს იგი საბუთიანად და კრიტიკის ქარ-ცეცხლში არ გაუტარებია. ვიტყვით ეხლა, სიამ-ტკბილობა ვერც ამ პირველმა კანონმა ჩამოაგდო და ვერ დაუამა წყლული ვერც მამულის პატრონს, რომელსაც მამული ნელ-ნელა ხელიდან ეცლება და ვერც ხიზანი დააშოშმინა. მთავრობამ ამ კანონის განხილვის დროს მოიწვია მამულის პატრონნი და სრული თავისუფლება მისცა გამოეთქვათ თავიანთი აზრი. მაგრამ საოცარი ერთი რამაა. ოთხჯერ შეეკითხა ადმინისტრაცია მამულის პატრონებს — როგორ გადავწყვიტოთ ხიზანთა საქმეო, ოთხჯერვე გულწრფელად და თითქოს საბუთიანად ილაპარაკეს სახიზნო მამულების პატრონებმა, მაგრამ არც ერთხელ მათი რჩევა და აზრი არ შეიწყნარა და საქმეს მუდამ ისე სწყვეტდა, როგორც თვითონ უნდოდა.

ალ. ყიფშიძე.

(შემდეგი იქნება).

ახალი ამბავი

კახეთის რკინის გზა.

29 აპრილს დებუტატთა და მარშალთა კრებაზედ მოწონებულ იქნა 8 ხმის უმეტესობით პ-

წინააღმდეგ (ერთმა არ მიიღო მონაწილეობა) უკანასკნელი ხელშეკრულობა, რომელიც დასდო დავ გუ-რამიშვილმა რუსეთ-აზიის ბანკთან. ეს გარდაწყვეტილება წარედგინება საგანგებო კრებას, რომელიც მოწვეულია 12 მაისს. იმავე კრებას წარედგინება მოხსენება საფინანსო კომისიისა, თუ რავგარად იქნება უმჯობესი რეალიზაცია 55,000 მანეთისა იმ აქციების შესაძენად, რომელნიც თავ-აზნაურობას გაუფლებენ კახეთის რკინის გზაზედ.

იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ საგანგებო კრება ჯეროვანი სიღარბისლით ასწონ-დასწონის ამ ფრიად პასუხ საგებ საქმეს და, ლამაზად დაგვირგვინებულს, არ შესვრის პირადი კინკლაობით; და კერძო მოსაზრებითაც, დიდს საზოგადო საქმეს არ ეცდება ხელი შეუშალოს.

კოოპერატიული სავაჭრო.

„კლდეს“ მკითხველებმა უკვე იციან რომ ს. ახაშენში დაარსდა მომხმარებელი საზოგადოება „ნორჩი“. ამ საზოგადოების მიზანია, როგორც საღსანოვანის, ოჯახში სახმარ საგნების და სამეურნეო მასალა-იარაღის ხელ-მისაწდომ ფასად მიწოდება წევრთათვის, ისე მათი ნაწარმოების (უმთავრესად ღვინის) რიგიან ფასებში გასაღების უზრუნველყოფა. ამ მიზნით ახაშენში უკვე დაუწყიათ მოქმედება და 6 აპრილს გაუხსნიათ ვაჭრობა.

საქმეებს განაგებს 1) გამგეობა: მღ. ი. ვაჩიშვილი (ხაზინადარი), ი. არხიპოვი, ს. მაჭავარიანი, ი. სიღამონიძე და გ. წინამძღვრიშვილი (თავმჯდომარე), 2) სარევიზიო კომისია: ი. გიყიყრელი, სვ. ნიკოლაშვილი და ა. ოღლიშვილი.

საქმე ჯერ-ჯერობით კარგად მიდის და ხალხიც ნდობით ეპყრობა, რასაც მოწმობს ის გარემოებაც რომ წევრთა რიცხვი დღით-დღე მატულობს.

სამეურნეო სკოლა.

მიწათ-მოქმედებისა და მიწათ-მოწყობის მთავარ სამმართველომ დაამტკიცა წესდება მევენახეობისა და მეღვინეობის პრაქტიკულ სკოლისა, რომელიც დაარსდა საქარის სანერგესთან. სკოლის კურსი ორ წლიანია. სკოლაში მიიღებენ ყველა წოდების პირს წლოვანებით არა ნაკლებ 15 წლისას. უპირატესობა კავკასიელი მიეცემათ. მოსწავლეთა კონტინგენტი იქნება 20—25 კაცი. ყველა პანსიონერად იქნება. სკოლაში ასწავლიან მევენახეობას, მეღვინეობას, მეხილეობას, მეპარეშუმეობას, კალათების ქსოვას, ღურგლობას და სხვა.

კურს დამთავრებულნი მოვალენი არიან იმსახროუნ იქ, სადაც მიწათ-მოქმედების დეპარტამენტი დანიშნავს იმდენს ხანს, რამდენის ხნის განაჯვლობაშიც ისინი სასწავლებელში იყვნენ. მიწათ მოქმედების სამმართველო სკოლას ყოველ-წლიურად 2,300 მან. მისცემს. სხვა ხარჯები საქარის სანერგის შემოსავლით დაიფარება. („ხმა კახ.“)

6. ნიკოლაძის წიგნი

რედაქციას მოუვიდა ნ. ნიკოლაძის პატარა წიგნი სახელად: „ჩემ პოლიტიკაზედ“, რომელშიაც საინტერესოდ ახასიათებს თანამედროვე სოციალისტურ მიმართულებათ. ზოგი იქ გამოთქმული დებულება სახელმძღვანელოდ შეიძლება ჩიი, ვალოს ყველა იმისათვის, ვინც რეალურ პოლიტიკასაც იმდენს ანგარიშს უწევს, რამდენსაც საბოლოო იდეალს. რომ ბოლოს გამოთქმული პოლიტიკური მოსაზრებანი ცოტა შეუფერებელი არა ჰქონდეს **თანამედროვე** ისტორიულ განწყობილების დაკვალად — პირდაპირ პროგრამად ჩაითვლებოდა რეალური პოლიტიკისა, რომელიც მარტოდენ ამზადებს ნიადაგს იდეალის განსახორციელებლად. როგორც ფრიად საგულისხმიეროს, შემდეგშიაც დაუბრუნდებით ჩვენ კურნალში.

სვ. ციციშვილის მოხსენება

26 აპრილს ქართულ კულტურის წრის წევრმა სვ. ციციშვილმა წაიკითხა მოხსენება ჩვენი ქვეყნის გეოლოგიურ სიმდიდრეზედ და მის პრაქტიკულად გამოკვლევა-შემუშავებაზედ. მოხსენებელი ვრცლად შეჩერდა იმაზედ, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს გეოლოგიურ-მინერალოგიურ შესწავლას ნიადაგისას საზოგადოთ და კერძოდ ჩვენთვის, რომელთაც უთვალავი სიმდიდრე გვაქვს მიწაში დაფლული და კი ვერა ვხმარობთ.

— ეველასათვის ცხადია, ამბობდა იგი, რომ ქართული ერი სრულიად მოუმზადებელი შეხვდა თანამედროვე კაპიტალისტურ ცხოვრებას. ჩვენმა წარსულმა არ მოგვიმზადა ცხოვრების საიმედო გზა, არ მოგვცა იმდენი ცოდნა, გამოცდილება და გამოქვაბული, თამამად შევდგომოდით ჩვენს მიწა-წყალზედ ვაჭრობა-მრეწველობას და წარმოებას.

„თანამედროვე ცხოვრებაში უმთავრესად ნივთიერი კულტურაა საჭირო. თუ ერს ან სახელმწიფოს აქვს იგი, მის სულიერ კულტურას ფრთები ისედაც გაემღება. სულიერ კულტურას წინსვლას ვერაფერი შეჩერებს. — რისთვის არიან ევროპელები და ამერიკელები უკეთეს პირობებში, ვიდრე ჩვენ! რისთვის ხარობს მათი ტექნიკა-

კა, ინდუსტრია, ზაეზია, მუსიკა, ფილოსოფია, ხალხის სიამაჲე და ჰატრიოტული სიამაჲე?— იმიტომ, რომ ევროპელებმა თავიანთი მიწა-წყლის მინერალურ სიმდიდრეს უმთავრესი უურადლება დაუთმეს; მათ იტოღენ, რომ ხალხის ბედნიერება მათ სამშობლოს ქვეშ ნიადაგშია და ამოდეს უძრავი მინერალური განძა: ოქრო, ვერცხლი, სპილენძი, ტუფია, რკინა, თუთია, გოგირდი, ქვანახშირი, სავთი, მარგანეტი და მრავალი სხვა და ეველას ეს ხალხის და ქვეყნის საკეთილდღეოდ მოიხმარეს. განაღდეს საითო-მადხო წარმოებანი და ეს გადაიტანათ ნივთიერ კულტურის დაუმრეტელ წყაროდ სულიერი კულტურის შედმივ საზრდად... ეველამ კარგად იცის, რომ ევროპელები ამ მხრივ ძალიან დაწინაურებულნი არიან.

ჩვენი ქართული ნივთიერი კულტურა კიდეც ძალიან დაბლა სდგას და, თუ ერთგული სულიერი კულტურა ჯერ კიდეც ჰქვეყნის, იმის წყალობით, რომ ძველმა დიდებამ ჩვენი მამულიშვილები სიყვარულით წახალისა და საიმედო მომავლისკენ წააქუსა.

ჩვენი ერის კულტურული შემოქმედება თითქმის უკულმა გზით იწეობს სოდამე, ე. ი. სულიერ კულტურას მეტი უურადლება აქვს დათმობილი, ვიდრე ნივთიერს, რადგან ამ უკანასკნელზედ მუშაობის უნარი თითქმის არ უჩანს...

— საქართველოს ტერიტორია დაჯილდოებულია უამრავი მინერალური სიმდიდრით, მაგალითად: 1) ნავთი — გურიაში, თიანეთის მაზრაში, კახეთში; 2) რკინა — შორაპნის მაზრაში, გურიაში, სამახაბლოში; 3) ტუფია-ვერცხლი — სუფიანოში, სოფელავანდიშვილოში, სამეგრელოში, ჩრდილოეთ სვანეთში; 4) სპილენძი — კახეთში, ყარაღაჯის მამულებში, სასჯაყვანოში, სანციციანოში, გურია-აჭარაში, სვანეთში და სხვაგან; 5) მარგანეტი (შავი ქვა) — ტაბურის მადამოებში, სანციციანოში, სავაჯანოში, სამამრეჯიანოში, აჭარაში და სხვაგან; 6) მარმარილო ქუთაისის გუბერნიაში, კახეთში და სხვაგან; 7) ლიტოგრაფიული ქვა — კახეთში, დუშეთის მაზრაში, თიანეთის მაზრაში და სანციციანოშიც, რაჭაში და სხვაგან; 8) მინერალური სასუქები ახალციხის მაზრაში, 9) კონსარები, გაჯი, თიხნარები, ქვიშნარები და სხვა ბევრგან გვხვდება; 10) მინერალური ფერადები — სანციციანოში, საკირბაიაში, სამახაბლოში და სხვაგან. 11) გოგირდგირი (сѣрный колчеданъ) — ძალიან ბევრია კავკასიაში; 12) მინერალური წყლები სანციციანოში, ბორჯომის ხეობაში, სამახაბლოში, საერისთავოში, კახეთში ბევრგან, ახტაღას ცნობილი ტაღახები. იმერეთში უამრავ დავილებში გვხვდება ეს წყლები; 13) ქვანახშირი — ტუბიბუღში, თიანეთის მაზრაში, სამეგრელოში და ეველას ეს რაც ჩამოთვალე, გამოუთვალე იფილია, საუ-

კეთეს სწორდ-საცხოვრებელი საღვთისა და ჩვენი ნიკ-
თიერი და სულიერი კულტურის განვითარების.

მართლაც, კავკასია ჯერ-ჯერობით ნაკლებააა გეო-
ლოგიურად გამოვლენილი, მაგრამ ამ მოკლე მომავალში
უქვეყნად ჩვენს კუთხეს დადი ურადდება მიქცევა და
ადგილებსაც დადი ფასი დაეძება...

დავს ჩვენ მამულების დაკარგვას ხელს უწყობენ
ერთის მხრით თვით მუშაობები და მეორეს მხრით ჩვე-
ნი ბანკი, რომელიც იძულებული ხდება სავალო ვაჭრო-
ბით სხვებს მაჭვიდოს და სხვა...

დღეიდან ჩვენს მიწა-წყლის მინერალურ სიმდიდ-
რეს დადი ურადდება უნდა მივაქციოთ; უნდა ვიმტკიცოთ
დროზე და ვუპატრონოთ და ფასიც დავსდეთ, ვიდრე
სხვები ჩვენს და ჩვენს მამულს დაეპატრონებიან.

მამულზედ ორნაირი უფლება გვაქვს: ზუღაშიაზრედ
და ქვევით ნიადაგზედ. თუ ზუღაშიაზრედ ვუძღობთ, მაშინ
იმდენი მოხერხება მაინც გამოვიჩინოთ, რომ უფლება
ჩვენ მინერალურ განძზედ შევანარჩუნოთ და ამით ვისარ-
გებდეთ“.

ამის შემდეგ მომხსენებელი შეეხო საკითხს, თუ
პრაქტიკულად რა არის ჯერ-ჯერობით განსახორცი-
ლებელი და შეჩერდა ორ მ-საზრებაზედ: 1) დაარს-
დეს საადგილ-მამულო ბანკთან გეოლოგიური კო-
მისია, რომელიც გამოიკვლევს ნამდვილ ფასს და-
გირავებულ და ბანკზე დარჩენილ მიწებისას და
ხელს შეუწყობს სხვა და სხვა წარმოების მოგვა-
რებას. 2) ქართულ მუზეუმთან გაიხსნას გეოგლო-
გიურ-მინერალოგიური კოლექცია და სამუშაო
განყოფილება.

მოხსენების შემდეგ გაიმართა კამათი, რომელ-
შიაც მონაწილეობა მიიღეს: გ. ჟურულმა, ე. თა-
ყაიშვილმა, ს. გორგაძემ და სხ. მომხსენებელმა
ამცნო კრებას, რომ ახლო მომავლისათვის მოამ-
ზადებს სრულს გეგმას და ხარჯთ-აღრიცხვასაც, თუ
როგორ უნდა მოეწყოს პრაქტიკულად გეოლოკი-
ური გამოკვლევანი ჩვენში.

ამავე კულტურულ საზოგადოებას განზრახული
აქვს 9 მაისს სახალხო სახლში გამართოს საღამო
გრ. ორბელიანის სახელისა.

ქართლ-კახეთის თავ- აზნაურობის საქმენი

I

დადგა მაისი და მოახლოვდა დრო კრებებისა,
ის დრო, როდესაც ჩვენი საზოგადოება ნამეტან
ენერგიას იჩენს სხვა და სხვა საჭირობოროტო საკით-

ხების გარდაწყვეტაში; ბევრს, აუარებელ სიტყვას
ხარჯავს იგი მაისში, რომ უკვე თიბათვიდან ძილს
მიეცეს და თვით საქმე ღვთის ანაბრად დასტო-
ვოს.

ყოველი წელიწადი უტყუარ და უფრო და
უფრო მკაფიო და მკაცრ საბუთებს გვაწვდის, რომ
ჩვენი ტემპერამენტი, ენერგია უნდა შეიტუქსოს,
შესუტდეს კამათისა და ლაპარაკის დროს, რომ
ვნებათა ღელვა არ გვიშლიდეს დამჯდარს და დრო-
ის შესაფერს მსჯელობას.

ყოველი წელიწადი ნათლად გვიხატავს, რომ
დროა ეს ენერგია გადავიტანოთ რეალურ საქმეებ-
ზედ და ფერი უცვალოთ კამათს, რომელიც მტერს
ახარებს და ყველასათვის ძვირფასს საქმესა შლის.

იმართება პოლემიკა ზეპირი და წერილობითი
იმისთანა საკითხებზედ, რომლის შესახებ ბევრჯელ
ქართველი საზოგადოების აზრი განუყოფელია არ-
სებითად. და იმის მაგიერ, რომ დარბაისელ მსჯე-
ლობით, რომელიმე შეთანხმებაზედ იყოს ლაპარაკი,
პირადი თავმოყვარეობისათვის, ბევრჯელ წვრილანი
მოსაზრებით, გინდა თუ არა ჩემი უნდა გაიყვანო
— დიდ საქმეებს ძირი ეთხრება და ირღვევიან.
დრო კი არის, დრო, გონს მოვიდეთ ისეთ ხანაში,
როცა ახლილად და ფარულად გვწიწქნიან ყველა
მხარიდან.

ამ ჟამად მე მინდა მკითხველის ყურადღება
მივაქციო იმ დაწესებულებას, რომელიც საუბედუ-
როდ ერთად-ერთ საზოგადოებრივ ცენტრს შეად-
გენს, ცოტად თუ ბევრად ცოცხალ ცენტრს, ვინა-
იდან იქა სწყდება უმეტესად ჩვენ სხვა დაწესებუ-
ლებათა ბედ იღბალი. ეს გახლავთ დეპუტატთა საკ-
რებულო და თავ-აზნაურობის მორიგი კრებები.
სამწუხაროა, მაგრამ საუბედუროდ სრული სიმარ-
თლეა, რომ ჯერ-ჯერობით ჩვენ არა გვყავს არც
ეკლესია, საცა გაისმოდეს მძლავრი კულტურულ-
სიტყვიერი მცნებანი; არც ბურჟუაზია, რომელიც
ჰქმნიდეს მატერიალურ ღირებულებას და ასაზრდო-
ვებდეს საზოგადოებას და სწვრთნიდეს, ავარჯიშებ-
დეს მოქმედებაში ჩვენს ნიათ გამოლენულ ინტელი-
გენციას, გზას აძლევდეს იმ საკმაო რიცხვს განათ-
ლებული ხალხისას, რომელიც იძულებული ხდება
რჩებოდეს რუსეთში და გადაგვარების გზას დაადგეს.

არა გვყავან არც კერძო, არც რაიმე ორგა-
ნიზაციებად შეკრებილი მიწად-მოქმენი, რომელ-
ნიც ჩვენს ისტორიულს და ბუნებრივს დარგს—სა-
სოფლო-მეურნეობას ანვი არებდნენ, ინტენსიურად
ამუშავებდნენ მიწას, რომ საკვები ჰქონდეს ერსა და

ამასთან ცხოვრების მაჯის ცემაც გაცხოველდეს. ჩვენში ჯერ-ჯერობით არც მძლავრი კოაპერატიული მოძრაობაა, რომელიც შექმნიდა ნამდვილს დემოკრატიულ ორგანიზაციებს, რომელთა მკვიდრი ნიადაგი ექნებოდათ ეკონომიურ კეთილდღეობაში და ამით გაჰფანტავდნენ ჩვენ მეოცნებე-მოლაყვე დემოკრატიას, რომელსაც ფესვები ცხოვრების მზეზე უხმება.

ჩვენ არა გვყავს არც ერთი საგლებო ორგანიზაცია, რომელიც აკავშირებდეს ერთმანეთში ჩვენი ერის უმთავრეს ელემენტს; არც ერთი ნამდვილი მუშათა ორგანიზაცია, ვინაიდან ამას ხელს არ უწყობს ჩვენი წარმოების ძალთა უსუსურობა.

ჩვენ ვერ ველირსენით ერობასაც (და ვინ იცის ან კი ველირსებით?), რომელიც კარგად თუ ავად გაუწევდა სამსახურს ჩვენი მხარის კულტურულ-ეკონომიურ აღორძინებას.

თი ასე იყო აქამდის მიმკვდარებული ჩვენი ცხოვრება და აქა-იქ თუ დანიხავდით ან პატარა პატარა საზოგადოებას, ან კერძო პირს, რომელიც სკდილობდა ცხოვრების ორგანიზაციას, მის ძალთა გამოღვიძებას და კოორდინაციას, შეფარდებას ყველა მოქმედებისას დედაზრთან. — უმთავრეს იდეასთან — ეროვნულ მთლიანობის და ინდივიდუალობის დაცვასთან, ჩვენი სამშობლოს პროგრესთან.

განმათავისუფლებელია მოძრაობამ ბევრი ყალბი და შეუფერებელი გრძნობა და აზრი გაავრცელა ჩვენს ხალხში და საზოგადოებაში, მაგრამ ამ მოძრაობამ გააღვიძა სალი აზროვნების უნარიც, რომელიც თანდათან მაგრად იკიდებს ფეხს როგორც ხალხში, ისე ინტელიგენციაში და თავ-აზნაურებაშიაც კი, რომელიც აღარ „ეხვეწება მთავრობას *наполеон-პო გვასწავლეო*“, არამედ რეასიმილიაციის ხანას განიცდის. როცა გაქცეულნი ბრუნდებიან ეს პირველი მაჩვენებელია შეგნებისა და რეალურ პირობათა შეცვლისა. ამოძრავდეს სიცოცხლის ძალა ჩვენში და უკიდურესად გადაგვარებულნიც იამაყებენ ძველი კერის მონახვით. ქართველი, ქართული სამასხარაო და სამარცხვინო კი აღარ იქნება, ან შოვინისტური საფრთხობელია, არამედ სასიკადულო სახელწოდება ერის ყველა შვილისათვის.

ასეთ ანორალურ პირობებშია ჩაყენებული ჩვენი ცხოვრება და მით უმეტესი სიფრთხილე და შეგნება გვმართებს, რომ უკვე არსებულ დაწესებულებათაგან გამოვიღოთ უმეტესი სარგებლობა და ხელი შეუწყუთ სხვა უფრო სასიკაცხლო ორგანიზაციების შექმნას.

ის დრო ჩაბარდა ისტორიას, როცა ჩვენი თავ-აზნაურობა ხმალ-ხანჯალით; უძლოდა წინ ხალხს მტერთან საბრძოლველად, წავიდა ის დროც. როცა უსაქმოდ დარჩენილნი დიდებულნი, თავადნი და აზნაურნი ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ იმაში, თუ ვინ უფრო მალე და სავსებით გაჰფლანგავს მამულს, ვინ უფრო მდიდრულად იწვება მხარ-თეძოზე და ჰყლაპავს სხვის ნაოფლარს. დღეს სიმდიდრეც დაილია, მემამულეს ბევრგან გამხმარი პურიც ენატრება და ჩვენი წარჩინებული და განათლებული ხალხის ზეგავლენით აღიზარდა ინტელიგენცია, შეგნებული ელემენტი, რომელსაც ღრმად აფიქრებს სამშობლოს ბედი.

ამ დემოკრატიულ ინტელიგენციის ზეგავლენით, არსებული თავად-აზნაურული დაწესებულება (დებუტატთა საკრებულო და თავ-აზნ. კრებანი) თანდათან იღებს საერთო სახეს. მისი ყველა თანხა ხმარდება საერთო ეროვნულ და არა მხოლოდ ვიწრო წოდებრივ საქმეებს, მაგრამ ახლანდელი მდგომარეობა მეტად ანორმალურად უნდა ჩაითვალოს, რაკი ყოველ საქმეს ქველმოქმედების სახე აქვს, რაც თავისი შემთხვევითი ხასიათით და ცვალებადობით გამრყენელ ფსიხოლოგიასა ჰქმნის, როგორც თვით დაწესებულებაში, ისე იმ საზოგადოებაში, რომელსაც დახმარებას უწევს. არ შეიძლება რომელიმე დაწესებულება მკვიდრ ნიადაგზე იდგეს ან როდისმე ფეხი საკუთრად აიდგას, თუ მისი ბედი დამოკიდებულია მკვიდროდ მარტო დებუტატთა საკრებულოს შემთხვევით შემადგენლობისაგან, ან თუნდა ჩვეულებრივ კრების შემთხვევითი უმეტესობისაგან, ასეთი წესი ხშირად არყვეს ბევრს უკვე დაწყებულ საქმეს და უსარგებლოდ ჰფანტავს იმ თანხებს, რომლის ყოველი გროში, ერთიდან ამოდებულნი, ერსვე უნდა დაუბრუნდეს.

დღეს, მაგალითად, არსებობს სათავად-აზნაურო გიმნაზია, სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოება, საადგილ-მამულო კომისია და სხ., რომელნიც იკვებებიან განსაკუთრებით თავ-აზნაურობის ხარჯით, მაგრამ არც ერთ მათგანს დამოუკიდებელი ხასიათი არა აქვს და ვერც ექნება, სანამ არ შეიცვლება ის მოძველებული წესები, რომლებიც ერთ დროს იქნება კარგნიც იყვნენ, მაგრამ დღევანდელ პირობათ არ ეგუებიან. ცხოვრება გართულდა, იგი მოითხოვს შესწავლას, დაკვირვებას, ბევრჯერ სტატისტიკურ ცნობებსაც, რომ სათანადო ანგარიში გაეწიოს და ისე წარიმართოს, როგორც შეეფერება სინამდვილეს. დებუტატთა საკ-

რებულოს კი ამ მხრივ მძიმე უღელი ეტვირთება და არც საკმარისი დრო რჩება, არც მასალა აქვს, რომლითაც იხელმძღვანელოს არჩევანში. ესა და ნაწარმულად უნდა ჩათვალოს საქმის ისეთი წარმოება, როგორც უწინ იყო, ნათესაობისა და კეთილგანწყობილების მიხედვით. დღეს მხოლოდ საქმის მკოდნე და კეთილსინდისიერი პირები უნდა უდგნენ სათავეში ყოველს დაწყებულობას, რადგან მათს მოქმედებაზე ფრიად პასუხსაგები მომავალი დამოკიდებული.

და ეს პასუხის მგებლობა აწევს ყველაზედ უფრო დეპ. საკრებულოს, რომელიც არა მარტო ანაწილებს და მიმართულებას აძლევს თავის თანხებს, არამედ თვით იმ დაწესებულებასაც უდგას სათავეში, რომელიც უმთავრესად ჰქმნის ამ თანხებს საადგილ-მამულო ბანკს.

მოუხერხებელია ის მდგომარეობა, რომ ჩვენს საფინანსო დაწესებულებაში არ არის თითქმის არც ერთი ფინანსისტი, არც ერთი იურისტი და, როგორც ოხუნჯობენ, უფრო დიდ საბოქაულოს წარმოადგენს. საბანკო საქმე დღითიდღე რთულდება საწარმოო თანხა დღითიდღე იზრდება, დღეს არა, ხვალ შეიძლება კონკურენტი გაუჩნდეს ჩვენ ბანკს და მისი მოქმედება კი ისევე პრიმიტიულ ღონეზედა სდგას და შემთხვევითი ელემენტებით იყება, ბევრჯელ ქველმოქმედურ ხასიათსაც კი იღებს.

თავ-აზნ. მოვალეა თანდათან შეივსოს, გაასწოროს ეს ნაკლი და ახალი, ჯანსაღი და განათლებული მკოდნე ელემენტი შეიყვანოს შიგა. თავ-აზნაურობას, როგორც კრებულს, აქვს ამის სახსარიც და მოვალეც არის შეუფეროს თანამედროვე მოთხოვნილებათ ბანკის გამგენი.

რაც შეეხება სკოლას და სხვა დაწესებულებათ, თავ-აზნ. მოვალეა ასწონ-დასწონოს, გამოიკვლიოს ყოველ მხრივ ჩვენი საჭიროებანი და ტრადიციით კი არ ხელმძღვანელობდეს, არამედ ჯანსაღი მსჯელობით და დაკმაყოფილოს ყველა მოთხოვნილება არა მარტო შეძლების დავგარად არამედ აუცილებლობის დავგარადაც.

იმისათვის კი დებუტატთა საკრებულომ უნდა განითავისუფლოს თავი იმისთანა საქმეებისაგან, რომელნიც აძნელებენ საერთო გეგმის შემუშავებას, ანუ უკეთ, აღიაროს პრინციპი მუშაობის განაწილებისა. მთავარი საკითხები უნდა შესწავლილ და გამოკვლეულ იყვნენ შესაფერ დაწესებულებაში, თუ კომისიებში და დებუტატთა საკრებულო უნდა ადასტურებდეს ან უარპყოფდეს მათ წამოყენებელ მოსაზრებათა მიხედვით.

ასეთი წესი გააადვილებს მუშაობას დებუტატთა საკრებულოსი, უფრო სარგებლიანად გახდის მას და მეტს ნდობას მოიპოვებს საზოგადოებაში, რადგან კომისიებში უნდა მოიყარონ თავი შესაფერმა მკოდნე, კომპეტენტოვანმა მუშაკებმა.

როგორც ვიცით, ახლანდელი მარშალი მოსურნებ, რაც შეიძლება მეტად პროდუქტიული იყოს თავ-აზნაურობის მოქმედება და მით უფრო რთულდება მისი როლი, რომ ისეთს დროს ხვდა წილად წინამძღოლობა, როდესაც სწყდება ფრიად მნიშვნელოვანი და შედეგებით სახიფათო საკითხები: ავტოკვლეალისა, კახეთის რკინის გზისა, ხიზნობისა, პოლიტეხნიკუმისა და სხ.

მით უმეტეს სჭირდება დახმარება ისეთის პირებისა, რომელნიც გამოკვლეულ და იმდენად დამზადებულ მასალას მიაწვდიან ხოლმე დროზედ, რომ ადვილი იყოს მისთვის ორიენტიროვკა.

რ. გ.

ამბავი გაქსუებულ ადამიანისა და სამართლელ გოგონასი

II

როს შანკლინი გაოცებული იყო. ჯერ არ ეგეგმას ადამიანის ხსიათის ამგვარი თვისებები, მისთვის მხოლოდ ეჭვიანობა, მძულავრება და შტრობა იყო გასაკუბი; მას შესხვედა, მას შესთავისებოდა, არავინ თავისუფლად არ მოჰქცევია როსს ისე, როგორც ნდობის დროს ადამიანს. სხვა კი გაუგვია, ეველგან შიშით დაუთმიათ მისთვის გზა.

გოგონამ ტაში შემოაკრა და შეაწვევტინა როსს აზრი.

— მე ვიცი, რა უფრო გიყვართ ეველასუად შეტად ქვეყანასუ! ჰჯერი! აი რატომ გეძანათ ღია ადგილას, ბადასუბში. მე და დედასაც გვიყვარს სუეთა ჰჯერი და აივანზე გვიძინავს ხოლმე. მხოლოდ ებ ვერ არის კარგი, რომ კბილებს ძღვანს აკრატუნებთ. აი რა ჰქენით, დაწოლის წინად რამდენჯერმე გაიმეორეთ თქვენთვის: მე კბილები არ უნდა ვაკრატუნათქო! და ხელ-ხელა გადაეხვევით. მე წაბების შეჭმუნება ვინდოდი და დედას არ მოსწონდა. მიბრძანა, გადავიწვეე ებ ჩვეულებათ. ასე მითხრა როცა წარბებს იჭმუნხი, არამც თუ მარტო შეუბღვი, ტვინშიც გიკეთებთ ნაოჭები და ეს კბილიერ ტუდათ. დედა ეოველთვის მისწორებდა წარბებს და მე-

უბნებდა, უნდა მუდამ სწორედ იფიქრო, რომ გარედან შუბლი გაქონდეს გიშლილი და შიგნიდან ტვინით. მეც დაფუჭვრე და წარბებს აღარ ვიჭმუხნი.

იმდენს ღაზარაკობდა და ისე ჩქარა ამბობდა სიტყვებს, რომ ძლივს დათქვამდა სულს. ახლა ღაზარაკის ჭერი როსისა იყო. წუერული ჰქვავდა, მაგრამ არ უნდოდა ღაზარაკისათვის თავი დაენებებინა და რამდენიმე ხნის ტანჯვა ირჩია. გაილოკა გამშრალი ტუჩები და როგორც იყო ჰკითხა: რა გქვიათ თქვენა?

— ჭენი! — უზასუხა გოგონამ და იგივე კითხს თვალებით როსისა.

— როსი შანკლინი! — მოიხსენია ზირველად თავის სიტყვებში სრულად თავის გვარი კატორღელმა.

— შიგნი, თქვენ ბევრი გიმთავაზურათ?

— ჰო, საკმაოდ ბევრი, მაგრამ რამდენიც მე მინდოდა იმდენი მაინც არა.

— დედა შეუბნება, მოგზაურობა ძვირი ჯდებათ მაწინააღობა უფრო იაფია. თქვენ თუ ამიტომ მაწინააღობათ ალბად?

როსმა თავი დაქანა და ტუჩები გაილოკა.

— ეგ ძლიან ცუდია, როცა წინააღობა გიხდებათ და საშუალოს ეძებთ. მაგრამ ეხლა ჩვენ მხარეში აღვიდად იშოვის ადამიანი საშუალოს. თქვენ მუშაობთ სადმე?

— იცით რა, მე ძლიან მინდა, რომ თქვენთანაა გოგონა შევადეს, — უზასუხა როსმა უფრო თავის აზრებს, ვიდრე ბავშვს და მის ხმას სევდიანი კილო დაეკრძო.

— რატომ ცოლი არ შეირთეთ.

— არაფერს გამოთქვას.

— უთუოდ გამოგვეპობდნენ რომ... და ჭენმა ისეთნაირად გადააგლო თავი როსის კანკებს და ტუჩუან ზირისხეს, რომ ადამიანი მაშინვე მიხვდებოდა ვეველაფერს

— რომ რა? წამოიფერა კატორღელმა ტლანჩის ხმითა. — რომ უფრო სუფთა ვერფე ლეივი? რომ კარგად მცნობდა? რომ საერთოდ რიგანი გარეგნობა მქონოდა და ბლამა ფული მქონოდა ერთი სიტყვით, რომ იმად არ ვუფილიოვებ, რაც ეხლა ვარ, არა? საძუკელი კარგი ვარ, მაწინააღობა. მე თავის დედაში მუშაობა არ მინდებოდა, — აი რად მოხდა ვეველაფერი ასე!

— რა, გინდაო დამაჭეროთ, რომ თუ მოგწინადინებინათ კადეც, მაინც არ გველოებოდათ ჩემნაირი გოგონა? — უთხრა საუკუდურის კილოთი ჭენმა.

უკანასკნელ სიტყვებზე როსს თითქმის წაერთვა ღაზარაკის უხარი.

გოგონამაც იგრძნო, რომ უხერხულ მდგომარეობაში ჩაიყენა კაცი და გახუმდა.

მამობრივმა გრძობებმა აუკუნეს როსს გული; დარდა და ვარაუბმა შეიპერო მთელი მისი არსება, რა-

კი შეიგნო თავის გაუსწორებელი ხასიათი; ჩამოვარდნილმა სიხუმრემ ადგედა, ვერ მოითმინა და თავისი განიერი ხელი ბავშვის კაბის კალთას დაადო.

ბუჩქებში შწურები ერთი ერთმანეთს ხმის აძლედა. მინდურებიდან სმაკალი მანქანის რახენი და ხალხის ხმაურობა მოდიოდა.

მარტოობის შწარე გრძობამ მოიცვა როს შანკლინი.

— საძუკელი ვარ, — წაიხერხულა ავი და ხრიაწიანის ხმით.

გოგონამ თვალები ააუღვარა, მაგრამ არაფერი კი უზასუხს რა. სიხუმრე უკვე წამს უფრო და უფრო აუტანელი და მქენჯნავი ხდებოდა. როსი მოუთმენლად ტუჩებს ილოკავდა და თან ამოდ ეძებდა საღაზარაკო საკანს. რომ არ დაეფრთხო ბავშვი, ბოლოს როგორც იყო სთქვა:

— ეს ფერიების ქვეყანას; თქვენ ნუერთა ხართ. მღვიძავს თუ მძინავს? არ ვიცი... ჩვენ არ ვიცით, რა ვუთხრათ ერთმანეთს; თქვენ ფერია ხართ და მარტო კარგი იცით, მე კი სულ სხვა ადამიანი ვარ.

ამ სიტყვების შემდეგ ქვიშაზე გადავადებულ თევზივით იგრძნო თავი როსმა.

— მე ცოდვიანი ქვეყნის შვილი ვარ.

— თქვენ უნდა მითხრათ იქაურობის ამბავი, — წამოიფერა ჭენმა, — უსათუოდ უნდა მითხრათ!

როსმა შეხედა ბავშვს; რაღაცნაირმა სუბექტმა სიხარულის გრძობამ აიტაცა და სთქვა:

— არა, არა. ცოდვიანი ქვეყნის შვილი არაფერს გამობობთ ცოდვიან ქვეყანაზე. ის მარტო იმას გადამოცემთ, რაც კარგი არის ქვეყანაზე ადამიანის ცხოვრებაში. ის იმას გამობობთ, თუ როგორ უყვარდა ცხენები, როცა ჭერ ბაღლი იყო; ის გეტყვით ამბავს იმ ზირველ ცხენზე, რომელზედაც ზირველად შეჰდა, — ზირველ ცხენზე, რომელიც დაიმორჩილა. იმ ადამიანის ცხენები უფრო უყვარდა ხალხზე — ცხენები უკეთესები არიან. გარწმუნებთ, ზატარა ფერავ, რომ ქვეყანაზე ისეთი კარგი არა არისრა, როგორც მოქანცულ ცხენით სხლში დაბრუნება დიდი, დიდხნის ჭენების შემდეგ. რომ იცოდეთ რა კარგია, როცა ცხენი არ გუყურებთ და გიგონებთ ვეველაფერს. მე კოვბო ვიყავი წინად.

გოგონამ ხელები გაიქნია, თვადები ახსოვნენ.

— კოვბო ტუნასიდან! თქ, დედაც! დიდი, დიდხნის მინდოდა მაკეთი ადამიანის შეხედვარა! მამა ამბობს ვეველა კოვბო ფეხებზე მხედავო. თქვენც გაქვთ მოხედავო ფეხები?

— ალბად აგრეს. ჭერ ისევე ბავშვი ვიყავი, როცა ცხენზე შემსვს. ქორფა ძელები რბილია და ადვილად იხნიქება. სამი წლისა ვიყავი, როცა ზირველად ცხენზე

შემსვეს. ცხენიც სამი წლის იყო. და უნდა გამოგიტყუდეთ, რომ ადვილი არ იყო ჩემთვის მისი დამორჩილება.

მთელი ნახევარი საათი ღაზნაკობდა რას მანკულის ცხენებს და ამ ხნის განსჯობაში ერთ წუთსაც არ მოუძორებია ხელი ბავშვის კაბის კალთიდან.

ღრუბლებში ჩასვენებული მზე ტატობისკენ მიიწვევდა. სადამო ახლოვდებოდა. მწერებმა უმატეს ტუტუტუს. ცარიელი ურძები რასარეხით ბრუნდებოდნენ სახლში.

გაისმა ქალის ხმა.

— ჯენ, ჯენ, სადა ხარ?

ბავშვმა ხმა მისცა. რას მანკულის დანახა სიძინაო ტანისამოსში გამოწეობილი ქალი, რომელიც სახლიდან გამოვიდა. როსის ალტრეზულ თვალებს უბნად მოეჩვენა, რომ ეს ქალი სხვა ადამიანით დედამიწაზე კი არ დადიოდა, ჰქერში დასტურავდა.

— რს აკეთებდი ამდენ ხანს? — შეკითხა ქალი ბავშვს, როცა მიუახლოვდა.

— ჩვენ, დედა, ვღაზნაკობდით! ძალიან კარგა კატარეთ დრო.

როს მანკულის წამოღება სეზე და უღაზნათოდ გადადგამოღება ფეხები.

— აი ქალი, რომელსაც არაფრის ეშინიან, — გაურბინა თავში აზრმა როსსა.

მართლაც და ქალის თვალის შიშის ნახსივც კი ვერ შეამჩნია.

— გამარჯობა, — უთხრა ნახის ხმით ქალმა უბრალად.

— გავმარჯობთ, — უნასუხა როსმა და გაწითლდა — თავის ხრინწიანი ხმის შერცხვად.

— თქვენ როგორღა კატარეთ დრო? — დიმილით შეკითხა ქალი.

— ძალიან კარგა! შე თქვენს ქალს ცხენებსე ვუამბობდი.

უბნად როსმა მოინდომე, რომ საიდანმე გახენილიყო რაიმე საშინელი საფრთხე და შეეწირა თავის სიცოცხლე ამ ორი ქალისთვის.

— წავიდეთ, ჩემო ძვირფასო, — უთხრა დედა ბავშვს, — ბინდებთ. — მერე გადახედა როს მანკულის და ჰკითხა: — იქნება მშვიდი ხართ?

— გმადლობთ, არა ვარ მშვიდი.

— აბა, ჯენ მამ გამოეოხრე, — სთქვა დედა.

— სახვამდის! — გაუწოდა ხელი გოგონამ და ეშმაკურად ააქვარა თვალები, სახვამდის ცოდვიან ქვეყნის ბატონო ადამიანო.

— სახვამდის, მამა ფერავ, — წაიხურხულა როსმა, — მეც უნდა გზას გაუდგე.

მაგრამ ფეხი არ მოუწვლია ადგილიდან, სახამ

მშვენიერი მთხვეება ჭიშკარს არ ამოეთვარა. გაქრა მოხვეება და როსმაც სრული სიცარიელე იგრძნო გარშემო. გაუბედავად მიიხმოიხედა, აუჩქარებელი გადავიდა ღობეზე, გაიარა ხიდი და გაჰყვა გზას მძიმე მძიმედ. თითქოს სიზმარშიაო, ისე მიდიოდა, ვერაფერს გრძნობდა, გზას ვერ ხედავდა.

როცა ერთი მთელი მანძილი გაიარა, მაშინდა მოვიდა გონს და გაჩერდა შუა გზაზე. დანახა დუქანი, გაილაკა ტუტები, მიუახლოვდა და დადგა. ჩაიწო ხელი ჯიბეში და შიგ ერთადერთი ათ ცენტისანი ფული დახვდა.

— ეშმაკსაც წაუღია, — წაიხურხულა თავისთვის, მოტრიალდა და ბორძიკით და ჩანხალით ისევე გზას გაუდგა. ერთ მდიდარ ფერმას მიუახლოვდა. რამდენად მდიდარი იყო ფერმა, ამას სახლის სიდიდედან, შენობის რიცხვიდან და კალოებიდან გაიკებდით. კარებს ზღრუბლებზე უილეტში გამოწეობილი ხანში შესული ადამიანი იდგა ცოცხალი და ჭკვიანი გამოშეტუველების თვალები ჰქონდა; ხელში სიგარა ეჭირა.

— მუშა გინდათ? — იკითხა როს მანკულისა.

— მინდა.

— რამდენს აძლევით?

— სასმელ-საჭმელს და თითო დოლარს დღეში. როს მანკულის, ეტობოდა, თავის თავს ებრძოდა:

— უველაფერი შემიძლიან გავაკეთო, რაც ცნებათ, მაგრამ ცხენებთან ეფიანს ვარჩევდი. კარგა ვინც ცხენებს, თითქმის ცხენზე ვარ გაჩენილი.

შუახნის კაცმა უნდობლად გადახვლო თვალი და უთხრა.

— როგორღა კოჭებში არ გეტყობათ.

— ვინც, რომ კოჭებში არ შეტობა, მაგრამ მომცით სამუშაო და ნახათ.

ჩაიფრებულმა შეფერხებულმა შეხედა ჩასახვლელად გამზადებულს მზეს, რომელიც ღრუბლებში მოსჩანდა.

— შე მგონი, მალე დამჭირებს მეფინიბე და არც იმასე ვარ უარს, რამოდენიმე ფული აკადებინათ. წადით თავლაში.

— კარგი, ვეცდები. წუურული მკვას; სად შეიძლება წაღვი დაღვი? — წარმოსთქვა გაჭირებით და ხრინწიანის ხმით როს მანკულისა.

ი. სონლულაშვილი.

თეატრი და სელოვნება

ფილარმონიულ საზოგადოების კონცერტი

ამბობენ ზოგნი, რომ ფილარმონიულ საზოგადოების კონცერტი საზეიმო დღესასწაული იყო ქართულ მუსიკისა, მაგრამ იმისდა მიუხე-

დავად რომ ბევრი საუცხოვო და ნიჭიერად დაწერილი რამ მოვისმინეთ, ჩვენზე ასეთი შთაბეჭდილება არ მოუხდენია. თავდაპირველად გავგაკვირვა იმ უცნაუმა დომხალმა, რომლისთვისაც ავტორს — ივანოს „ივერია“ დაურქმევია. ეს, სამი ნაწილისაგან შემდგარი „ივერია“, თითქო განგებ იყო ანტიმუსიკალურად შესრულებული; ნამეტნავად მეორე ნახევარი — ლეკური, რომლის ბუნებრივად ჩქარი ტემპი აჩქარებული იყო კინემატოგრაფიული სისწრაფით და ველურ აფრიკას უფრო მოაგონებდა ადამიანს თავისი აღრევით დოლ-დაირასი ორკესტრთან, ვიდრე კულტურულ ხალხს, ეს იყო დაქვეითება არსებულისა და არა გაუმჯობესება.

მაგრამ დედა-ბოძს კონცერტისას შეადგენდა ბ-ნ ფალიაშვილის „აბესალომ და ეთერის“ მესამე მოქმედება. ძნელია, ერთი მოქმედებიდან, და ისიც მარტო პირველად და გამოუცდელი არტისტებისაგან წარმოდგენილით — რაიმე მთლიანი შთაბეჭდილება გამოიტანოს ადამიანმა, მაგრამ მაინც უნდა სიხარულით აღვნიშნოთ, რომ ეს ფრიად ნიჭიერი ცდაა ქართული ოპერის შექმნაში.

მესანე აქტი უადრესი განვითარებაა დრამატიული სიუჟეტისა და მუსიკისა — ამით თუ აიხსნება, რომ მთელი მოქმედება ნამეტან მალალ ტონზეა დაწერილი და სმენას ჰღალავს.

ჩვენ მოვისმინეთ ოპერის სხვა და სხვა პატარა ადგილებიც: ლამაზი კვარტეტი და საზეიმო ჰიმნი აბიოს მეფეს — და საერთო შთაბეჭდილება ყველა ნაკეთისა — ერთფეროვანებაა, ნამეტანი გრძელი განმეორებანი ერთი და იგივე მოტივებისა; თუმცა თვით მოტივები მშვენიერნი არიან. ესეთი შერჩევა ფერებისა ჰქმნის ჰარმონიის მთლიანობას, ჰბადებს გრძნობათა შეხამებას (H строение), მაგრამ აკლებს ინდივიდუალურ ელფერს, მელოდიების სილამაზეს — საერთო ფონს.

საზოგადოთ კი კონცერტს, როგორც ფილარმონიულ საზოგადოების მთელ მოღვაწეობას, ერთი შესამჩნევი ნაკლი აქვს: იგი გავერობიელებულია. ხოროც, არიებიც, ორკესტრის ინსტრუმენტოვაც უნდა წარმოადგენდეს ბუნებრივ განვითარებას ქართული მუსიკალური შემოქმედებისას, თუ არა სურს დაჰკარგოს თავისი ინდივიდუალური სილამაზე და გაითქვიფოს რუსეთ-ევროპის მუსიკაში. ვგონებთ, ეს ნაკლი ადვილად შესასწორებელია ისეთ ნიჭიერ კომპოზიტორისათვის, როგორათაც თავი იჩინა წარსულ კონცერტზედ ბ-ნმა ფალიაშვილმა.

გულწრფელად ვუსურვებთ სრულს გამარჯვებას ახალ ასპარეზზედ.

ბალეტი ქართულ თეატრში

ქართულ თეატრში 29 ბარილს გაიმართა ბენეფისი (?) ბ-ნ ოვერლოსი რომელიც მთელი საღამოს განმავლობაში სცდილობდა დაემტკიცებინა, თუ რამდენად უნიჭო და... გაბედულია, მკვახედ რომ არა ვსთქვათ. ჩვენ გვიკვირს, დრამატიულმა საზოგადოებამ ნება როგორ დართო ასეთ ცირკის მაგვარ მასხარაობას — დარქმეოდა „ბენეფისი“, და არ აიცილინა საყვედური საზოგადოებისა იმით, რომ ოვერლოსს, როგორც მხოლოდ კერძო პირს არ აქირავა თეატრი.

ჯერ უნდა აღვნიშნოს ყოველი უსარგებლობა ასეთის გრაცია-პლასტიკისა ქართულ დრამისათვის, საცა, ღვთის მადლით, ჯერ-ჯერობით მსუბუქ ოპერეტას არ დაუმკვიდრებია. რა დამოკიდებულება აქვს Pierrot — მასხარების მალაყებს და ულაზათო, უგრაციო ხტომას ქართულ დრამასთან? ან ახალი რა შეაქვს, ან გაუმჯობესებას რას ახდენს იმისთანა ცირკისებური, უნიჭოდ შედგენილი პანტომიმა, რომელსაც, „Играма въ грузинскимъ дървѣхъ“ ჰქვიან. თუ ერთი ქულაჯა და ლეკური ყველა სისულელეს გააქართულებდა — ამას ვერ დავიჯერებდი ოვერლოსს ბენეფისამდე. მართალია, ქ-ნი ქ. მგლობლიშვილი ნამეტანად კობტა, მოხდენილი და კვლუცი გრაციით სავსე იყო „ვარდის“ როლში და რითმიულ ცეკვაშიაც, მაგრამ ნუთუ დრამატიული კურსები იმიტომ დააარსეს, რომ ჩვენი სცენისათვის ბალეტი გამოეჩინათ? მე აღარ შევჩერდები იმაზედ, თუ რამდენად შეჭფერის სერიოზულ დრამატიულ საზოგადოებას აყოლა ოპერეტულ მსუბუქ ქანრისა და „ტანთსაცმელების“ გაუქმებისა, აღარ ვიტყვი, თუ სხვა „ნომრები“ ამ საღამოსი რა ღირსებისანი იყვნენ, მარტო გვიკვირს?!!

პროგრამის ბოლოში სწერია: „ყველა სცენები და ცეკვანი საკუთარი თხზულებაა ბენეფიციანტისა“. ეს შეიძლება არ დემატებინა ბ-ნს ოვერლოსს, რადგან ასეთ უნიჭო ლაზღანდარაობაში სადმე „ბალანგანში“ თუ შეეცილებოდნენ და არა ქართულ თეატრში.

კიდევ კარგი, რომ ხალხს... თუმცა კარგა ბლომად იყო და ტაშსაც უკრავდა, ქართველ საზოგადოებისა ცოტა რამ ეცხო.

რ. ე

რედაქტორ-გამომცემელი

რ. გაბაშვილი.